

BATI AVRUPA ÜLKELERİNDE YAŞAYAN TÜRKLER İÇİN DİN GÖREVLİSİ YETİŞTİRİLMESİ¹

Doç. Dr. Mehmet Zeki AYDIN²

Bu tebliğde önce, Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan Türkler için din görevlisi yetiştirilmesinin gereği üzerinde durulacak, sonra da bu görevlilerin Türkiye’de ve söz konusu ülkelerde yetiştirilmesine yönelik teklifler açıklanacaktır.

PROBLEM

Bugünkü T.C. sınırları içerisinde Batı Avrupa ülkelerine yönelen ilk göçler, 20. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı İmparatorluğunun çöküş dönemine rastlar. 1900-1920 yıllarında Osmanlı Türklerinin Avrupa'daki varlığı hissedilse bile, Türk nüfusunun patlaması 1961 yılından sonra olmuş ve imzalanan göç antlaşmaları çerçevesinde belli bir hareketlilik kazanmıştır. Ancak, işgücü ihtiyacını ülke dışından karşılayan ülkelerin, kapılarını kapatarak işçi alımlarını durdurmasıyla ülkede Türk nüfusunun artması, doğal olarak, aile birleşimine ve doğumlara bağlı hâle gelmiştir. Bugün Batı Avrupa ülkelerinde bulunan Türklerin sayısını tam tespit etmek oldukça güçleşmiştir. Ancak genel olarak Batı Avrupa ülkelerinde yaşayanların 3 milyondan fazla olduğu kabul edilmektedir.

Başlangıçta çalışmaya yalnız giden erkek işçileri izleyen kadınlar ve çocuklar, 1970'li yıllarda göçmen işçilerin düzenli aile yerleşimine geçmesine imkan sağlamıştır. İşçi göçü Batı ekonomilerinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak gelişen bir olgudur. Bunu, nüfus artışı kısıtlı olan Avrupa ülkelerinin demografik destek ihtiyacına cevap olan aile göçleri izlemektedir. Ancak, bu tür ihtiyaçların giderildiği kanısı yaygınlaştığında, Avrupa Hükümetleri'nin göç yollarını tek yönlü olarak kapattığı gözlenmektedir. Nitekim, 1980'li yıllarda toplu işçi alımları durdurulmuş ve aile birleşmelerine de kısıtlamalar getirilmiştir. Bu durum, Avrupa'ya dağılan Türk nüfusunun giderek artma çabasını ve Avrupa'da yetişen nesilde akraba evliliklerini gündeme getirmiştir. Eşlerini tercihen Türkiye'den getiren Türkler de göçmen nüfusun artışına katkıda bulunmaktadırlar.

Nüfus artışı, göçmenlerin yaşayış biçimlerini etkilemekte, sosyo-kültürel alanda birçok gelişmeye yol açmakta ve ortaya kalıcı bir "*Avrupa Türk azınlığı*" ya da "*Batı Avrupa*

¹ Bu tebliğ, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından Kayseri'de 28-29 Mayıs 2002 tarihlerinde düzenlenen "*Yaygın Din Eğitiminin Sorunları*" Sempozyumunda sunulmuş ve 2003 yılında aynı adlı kitapta sunulmuştur.

² Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı öğretim üyesi

Türkleri" olgusunu çıkarmaktadır. Bu nedenle, artık "geçici işçi, gurbetçi" yerine, burada yaşayan Türklere, "*Batı Avrupa Türkleri*" denilmektedir. Önceleri bekar olarak giden işçilerimizin helal gıda, namaz vb. pratik ihtiyaçlarını gidermek temeline dayanan yapılanmalar artık yeterli olmamaktadır. Gelişmeler, aile göçleri ile birlikte başta çocukların eğitimi olmak üzere ciddî kurumlar oluşturma gereğini ortaya koymuştur. İlk önceleri acil ihtiyaçlar, Türkiye'den öğretmen, din görevlisi gibi personel gönderilmesi ve bu insanların kendilerinin kurdukları dernekler tarafından açılan mescitler, kurslar, kültür merkezleri vb. yoluyla karşılanmaya çalışılmıştır.

Ancak, bugün gelinen noktada, Batı Avrupa ülkeleri dediğimiz Almanya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İsveç, İsviçre ve Norveç'te bulunan yaklaşık 3 milyondan fazla Türkün, buldukları ülkelere dönüş yapmak istemedikleri bilinen bir gerçektir. O hâlde, artık söz konusu ülkelere geçici işçi ve gurbetçi gözüyle bakmaktan vazgeçerek onları, *Batı Avrupa Türkleri* olarak adlandırmak ve sorunlara bu açıdan bakmak gerekmektedir. Ayrıca Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan bu Türkler, diğer Müslümanlarla birlikte Avrupa ülkelerinde Müslüman azınlık durumuna gelmişlerdir.

Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan Müslümanların sosyal, kültürel, dinî ve eğitim yönünden bir çok sorunu ve ihtiyaçları bulunmaktadır. Bunlardan birisi de bu ülkelere bulunan cami ve mescitlerde görev yapacak din görevlisi ihtiyacıdır. Bilindiği gibi, Avrupa ülkelerinde Türklerin açtıkları ya da devam ettikleri camilerin din görevlisi ihtiyaçlarının büyük bir bölümü Türkiye'den Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından gönderilen din görevlileri tarafından karşılanmaktadır. Başkanlığa bağlı olmayanlar ise, ihtiyaçlarını kendileri karşılamaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, 2002 yılı Nisan ayı itibariyle, 829'unun ücretleri Dış İşleri Bakanlığı ve 264'ünün ücretleri dernekler tarafından ödenen toplam 1093 personeli ile yurtdışı din hizmetlerini yürütmektedir. Bunlardan 962'si Avrupa ülkelerinde görev yapmaktadır. Bu görevliler, Türkiye'de başarılı olan, çoğunluğu müftü ve vaizlerden oluşan dinî yüksek öğrenim görmüş olanlar arasından seçilerek gönderilmişlerdir. Bu görevliler, yurt dışı görevine gitmeden önce mutlaka az veya çok bir hizmet içi eğitime katılmaktadırlar. Bu elemanlar, yurt dışında cami hizmetlerinin yanında, irşat, eğitim, sosyal ve kültürel çalışmalar yapmaktadırlar.

Yurt dışında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çalışmaları ile ilgili resmî raporlar dışında bilimsel çalışmalar yapılmamıştır.³ Ancak, bu görevlilerin sorunlarının temelinde, Türkiye

---

³ Konuyla ilgili bak; Cemal Tosun, **Din ve Kimlik**, Ankara, TDV yay.,1993.

şartlarına benzemeyen bir ortamda görev yapmaları ve buraya uyum sağlama zorluğunun olduğu söylenebilir. Batı Avrupa ülkelerine giden görevliler, genelde başarılı görevliler arasından seçildiği için bir süre sonra uyum sağlayabilmektedirler. Onlar, tam normal hizmet verebilir duruma geldiği zaman görev süreleri dolmakta ve geri dönmektedirler. Hâlbuki, Diyanet İşleri Başkanlığı Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığının bu görevlilerden beklediklerini ya da bu görevlilerin yapmalarını istediği hususlar özetle şöyledir:⁴

1. Her türlü sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerin yapıldığı cami hizmetleri,
2. Daha çok çocuk, genç ve öğrencilere yönelik eğitim faaliyetleri,
3. İrşat hizmetleri,
4. Görüntülü, sesli ve yazılı dinî yayınların Türklere ulaştırılması, okutulması, takip edilmesi,
5. Türklerin, içinde yaşadığı topluma asimilasyonu (erimesi) yerine entegrasyonuna (bütünleşmesi) katkı sağlaması,
6. Yerel yönetimlerle işbirliği yapması,
7. Kurban kesimi ve cenaze işlerine yardımcı olması,
8. Dinler arası diyalog ve işbirliğinin artırılması çalışmaları yapması,
9. Bayanlara yönelik çalışmalar yapması.

Başkanlığın istediklerinin hepsi de güzel şeyler. Ancak bunların ne kadarı gerçekleştirilebilmektedir? Bütün bunları yapacak din görevlileri nereden yetişecektir? Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kendisine bağlı olan cami ve derneklerde bulunan din görevlilerini yönlendirmek, eğitmek mümkündür. Ancak bilindiği gibi, yurt dışında bulunan Türklerin devam ettikleri cami ve derneklerin bir kısmı ise başka gruplara bağlıdır. Bu gruplara bağlı cami ve derneklerde görev yapanlarla ilgili ise sağlıklı bir bilgiye sahip değiliz. Bütün bunlar, yurt dışındaki din görevlileri ile ilgili bizim bu sorunlara bakış açımızdır. Bunun yanında Türklerin yaşadığı ülkelerin devlet ya da hükümetlerinin bakış açısı vardır. Bu konuda bizim kamu oyununda yeterli bilgi olmadığını düşünüyorum.

Batı Avrupa devletleri, yabancı işçilerin geri dönmeyeceklerini anlamışlar, bunları kendi içinde bir azınlık olarak kabul ederek ve konuyla ilgili çalışmalara hız vermişlerdir. Batı Avrupa Türklerinin sorunlarına yönelik çalışmalardan birisi de dinî ihtiyaçlarıdır. Bu çerçevede, ilgili devletler cami hizmetleri ve çocukların okullarda din dersi almaları yönünde çalışmalar yapmaktadır.

---

⁴ Yusuf Kalkan, "Avrupa Birliği Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığının Hedef ve Politikaları Ne Olmalıdır?", **Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (3-7 Mayıs 2000)**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2000, s.219-226.

Batı Avrupa ülkeleri devlet veya hükümetleri, sorunlara aceleci değil ileriye dönük kalıcı çözümler üretme çabası içindedirler. Onlar, kendi ülkelerindeki Müslüman azınlıkların diğer sorunlarına olduğu gibi dinî sorunlarına da kendilerinin çözüm üretmesi gerektiğini düşünüyorlar. Bu çerçevede, diğer Müslüman azınlıkların olduğu gibi Türklerin de dinlerini istedikleri gibi yaşamalarına çözüm aramaktadır. Ancak bunu yaparken temel istekleri, gelişmelerin kendi inisiyatifleri ve kontrolünde olmasıdır. Daha açık bir ifade ile, bu devletler Müslümanlık yaşanacaksa bizim kontrolümüzde ve istediğimiz biçimde olmalıdır demektedirler. Bu düşüncelerinin bir uzantısı olarak "*Avrupa Müslümanlığı*" kavramından bahsedilmektedir. Ben bu vb. kavramları tartışmak istemiyorum. Ancak buradaki niyet ve düşünceye dikkat çekmek istiyorum.

Batı Avrupa ülkelerinde son yıllarda bazen bizzat hükümet seviyesinde bazen de belediyeler seviyesinde resmî kurumların, Müslümanlarla ilgili dinî kurumlara yardımcı olduklarını görüyoruz. Sadece yardımcı olmuyorlar, aynı zamanda bizzat kendileri cami, enstitü vb. dinî kurumlar açıyorlar. Bu söylediklerime, Fransa Lyon'da açılan minareli cami; Fransız İçişleri Bakanlığının açmış olduğu İslâmî İlimler Enstitüsü,⁵ Belçika'da Aralık 1998'de yapılan seçimle Belçika Müslümanları Yürütme Kurulunun belirlenmesi ve yavaş yavaş bu kurulun Müslümanlarla ilgili hem idarî hem de malî konularda yetkili duruma gelmesi; Hollanda Hükümetinin, açılmış olan Rotterdam İslâm Üniversitesi ile ilk ve orta dereceli İslâm okullarına yardımcı olması; Avusturya'da Viyana İslâm Din Eğitimi Akademisi;⁶ Almanya'da İslâm din dersi tartışmaları⁷ ve Alman Hükümetinin İslâm din dersi öğretmenleri yetiştirmek üzere Türkiye'deki ilâhiyat fakülteleri ile ortak çalışmalar yapmak için görüşmeler yapmaları; örnek gösterilebilir.

Yukarıdaki açıklamalar gösteriyor ki, Batı Avrupa ülkelerinde, görev yapacak din dersi öğretmenleri ve din görevlilerinin sadece Türkiye'den gönderilen elemanlarla yapılması imkanı gittikçe azalmaktadır. Bunun iki temel nedeni vardır. İlk olarak, söz konusu ülkelerde üçüncü nesil yetişmiş ve bunlar dede, nine, anne ve babaları gibi Türkiye'ye her şeyi ile bağlı değildirler. Onlar, Türkçe'yi doğru dürüst konuşamadıkları gibi, Türkiye'ye 3-5 yılda bir gelenlerinin yanında hiç gelmeyenleri bile vardır. İkinci olarak ise, Batı Avrupa devletleri, ülkelerinde yaşayan Müslümanların sorunlarını, geldikleri ülke ile değil de kendi inisiyatifleri

---

⁵ P. S. Van Koningsveld, "Avrupa'da İmam İmajı", **Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (3-7 Mayıs 2000)**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2000, s.298.

⁶ Veli Öztürk, "Avusturya'daki Türk İşçilerinin Örgün ve Yaygın Din Eğitimi Sorunları ve Bazı Çözüm Önerileri", "**Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (3-7 Mayıs 2000)**", Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2000, s. 400.

⁷ Konuyla ilgili tartışmalar için bak., **Türkiye ve Almanya'da İslâm Din Dersi Tartışmaları**, C.Ü. İlahiyat Fakültesi ve Konrade Adenauer Vakfı yayını, Ankara, 2000.

ile çözmek istemektedirler. Biz buradan, yani Türkiye'den, Batı Avrupa Türklerinin sorunlarını çözmek isterken inisiyati elden bırakmak istemiyoruz ve bunun için de mevcut durumu koruma telaşı içine giriyoruz. Ancak gelişmeler, mevcut durumu bir süre sonra koruyamayacağımız ve inisiyatifi tamamen kaybedeceğimizi göstermektedir. O hâlde yapılacak şey, öncelikle bazı temel kabullerimizi değiştirmektir. **Avrupa'da artık, geçici işçi, gurbetçi Türk yok, Batı Avrupa Türkleri gerçeği var. Bu Türklerin sorunlarına geçici çözümler üretmek dönemi bitmiştir, kalıcı ve uzun vadeli çözümler üretmeliyiz.**

Batı Avrupa Türklerinin din görevlisi ve öğretmeni ihtiyaçları vardır. Yurt dışında görev yapacak elemanların yetiştirilmesi için yeni düzenlemeler yapmak gerekmektedir. Batı Avrupa'da görev yapacak din görevlisi yetiştirme işi, Türkiye'de ve Avrupa ülkelerinde olmak üzere iki şekilde ele alınmalıdır.

TÜRKİYE'DE BATI AVRUPA ÜLKELERİ İÇİN DİN GÖREVLİSİ VE ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME

Türkiye'de din görevlisi ve öğretmen yetiştiren yüksek öğretim kurumları ilâhiyat fakülteleridir. İlâhiyat fakültesi mezunları, Türkiye'de Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ile İmam-Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmeni ve din görevlisi olarak görev yapmaktadırlar. Son düzenlemelere göre ilâhiyat fakülteleri iki ayrı bölüme öğrenci almaktadırlar. Bu bölümlerden "*İlâhiyat Bölümü*" mezunlarının çoğunluğu din görevlisi, "*İlköğretim Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Bölümü*" mezunları da ilköğretim okullarında öğretmen olarak görev alabileceklerdir. Liselere Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmeni olabilmek için "*İlâhiyat Bölümü*" mezunları bir buçuk yıllık tezsiz yüksek lisans programına devam edeceklerdir.

Türkiye'deki imkanları ve şartları düşündüğümüzde, yurtdışına yönelik din görevlisi ve İslâm din dersi öğretmeni yetiştirmek için bağımsız fakülte veya bölümlerin açılması pek gerçekçi görülmemektedir. Bu konuda lise öğretmenlerinin yetiştirileceği yolla yurtdışı din görevlisi yetiştirilmesi daha uygun olacaktır. Bunun için **ilâhiyat fakültelerinde yurtdışı öğretmenliği ve din görevliliği için tezsiz yüksek lisans programları açılabilir.**

Tezsiz yüksek lisans programına İlâhiyat Bölümü mezunları veya geçici bir süre tüm İlâhiyat Fakültesi mezunları alınabilir. Bu programların kontenjanları Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği içinde yurtdışı ihtiyaçlarına göre belirlenebilir. İhtiyaç belirlemeyi veya öğrenci seçimini bu iki kurum yapabilir. Bunun için bu kurumlar, ihtiyaç sayılarını belirleyip adaylarını seçerek ilâhiyat fakülteleri tezsiz yüksek lisans programına gönderebilirler.

İlâhiyat fakültelerindeki yurtdışı öğretmenliği ve din görevlisi tezsiz yüksek lisans programında öğrenciler başta yabancı dil olmak üzere yurtdışı görevlerine hazırlanırlar. Bu programlarda, Batı Avrupa ülkelerinin sosyal, kültürel ve dinî durumları hakkında dersler yer alır. Bunun yanında din görevlisi olacaklara bununla ilgili, öğretmen olacaklara Avrupa ülkelerinin eğitim sistemleri ve öğretim yöntemleri ile ilgili dersler de verilir.

Burada önemli bir sorun yabancı dil öğretimi sorunudur. Yukarıda açıklanan 1,5 yıllık programlarda yabancı dili tamamen öğretmek mümkün değildir. Bunun için uzun vadede Anadolu İmam-Hatip Lisesi mezunlarının buralara yönlendirilmesi bir çözüm olabilir. Zaten Anadolu İmam-Hatip Liselerinin açılış amaçları da yurtdışına din görevlisi yetiştirmektir.

Türkiye’de, Batı Avrupa ülkelerine yönelik din görevlisi ve öğretmeni yetiştirilmesinin bir diğer yolu da **söz konusu ülkelerde yetişen Türk çocuklarının Türkiye’de öğrenim görmeleridir**. Söz konusu ülkelerde liseyi bitiren bir Türk öğrenci genel ortalamanın üzerinde başarılı öğrenci kabul edilebilir. Bu öğrenciler, Türkiye’ye gelerek yüksek öğrenimlerini yaptıktan sonra yaşadıkları ülkelere dönerek orada din görevlisi veya öğretmeni olarak görev alabilirler.

Şu anda ilâhiyat fakültelerinde yurt dışından az sayıda öğrenci öğrenip görmektedir. Bu uygulama genişletilerek ve yaygınlaştırılabilir. Bunun için buraya gelen öğrencilere daha iyi ve rahat şartlar hazırlanmalıdır. Asıl zorluk, bu ülkelerdeki öğrencilerimizi buraya getirebilmektedir. Çünkü, Batı Avrupa ülkelerinde yetişen öğrenciler, Türkiye’yi tanımamakta ve bazen de olumsuz bir düşünceye sahip olmaktadır. Bunun bir sebebi de daha önce buraya okumak için gönderilen ya da bırakılan çocukların çoğunluğunun başarılı olamamasıdır. Hâlbuki, bu öğrencilerin başarılı olmamalarının bir çok sebebi vardır. Bunun için başta din görevlilerimiz ve öğretmenlerimiz olmak üzere yurtdışında görev yapan tüm personelimiz bu konuda velileri ve öğrencileri Türkiye’de ilâhiyat fakültesinde okumaya teşvik edebilirler.

BATI AVRUPA ÜLKELERİNDE DİN GÖREVLİSİ VE ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME

Batı Avrupa ülkelerinde din görevlisi ve din dersi öğretmeni yetiştirmek için, birisi özel okullar, diğeri devlet okullarında olmak üzere iki imkan bulunmaktadır. Bu konuda ilk akla gelen yol, **özel okul açmaktır**. Söz konusu tüm ülkelerde, yasal olarak Müslümanların özel okul açmalarını kısıtlayıcı bir durum yoktur.

Şu anda Avusturya, Belçika, İngiltere, Hollanda’da ilk ve orta düzeyde açılmış Müslüman okulları bulunmaktadır. Ancak bu okullar din görevlisi yetiştirmek için değil genel öğretim vermek üzere açılmışlardır. Avrupa’da Müslümanların açtığı yüksek din öğretimi

veren iki kurum bulunmaktadır. Bunlar, Hollanda'da Rotterdam İslâm Üniversitesi ve Avusturya'da Viyana İslâm Din Eğitimi Akademisidir.

Bu ülkelerde şu ana kadar açılmış olan özel Müslüman okullarının başarılı olmamalarının bir çok sebebi vardır. Bunların bir kısmı Müslümanlardan kaynaklansa da bir kısmı o ülkelerin resmî makamlarının engellemelerinden kaynaklanmıştır. Ancak yukarıda ifade edildiği gibi artık hem Müslümanlar hem de söz konusu ülkelerin resmî makamları İslâm din dersi öğretmeni ve din görevlisi yetiştirilmesi konusunda plânlar ve çalışmalar yapmaya başlamışlardır.

Yurt dışında görev yapacak din görevlisi ve öğretmenleriyle ilgili herkes bir şeyler yapılması gerektiğini söylemektedir. Yapılacak işlerden birisi de özel okul açmadır. Özel okulları kim açacaktır? Bu ülkelerde özel paralı okul uygulaması pek yaygın olmadığı için özel sektörün okul açma şansı yok denecek kadar azdır. Bu sebeple özel okul açma imkanı dinî grup, cemaat, dernek vb. kurumlara kalmaktadır. Bu konuda Alman resmî makamları çekimser görünmektedir. Fransa'da devlet yardımı almak zordur. Ancak Belçika, Hollanda, İsveç, Danimarka ve Avusturya'da özel okul açmak daha kolay görülmektedir.

Öncelikle Belçika, Hollanda ve Avusturya'da Türklerin din görevlisi ve din dersi öğretmeni yetiştirecek orta ve yüksek öğretim kurumları açma imkanları bulunmaktadır. Şimdiye kadar özel okul açma işinde en önemli sorunun Müslümanların yasalarla ilgili bilgi eksikleri olduğu söylenebilirse de, yeni yetişen neslin bilgi eksikliğini aşabilecek duruma geldikleri gözlenmektedir. Bu konuda, dağınık olan çalışmaların bir araya toplanılmasının yolları araştırılmalıdır. Zaten bu gruplar arasında eskiden olduğu gibi aşırı çekişmelerin azaldığı görülmektedir.

Batı Avrupa ülkelerinde din görevlisi ve öğretmeni yetiştirmek için bazı ülke resmî makamlarının da çalışmaları bulunmaktadır. Örneğin, Fransa'da İslâmî Eğitim Enstitüsü, Fransa İç İşleri Bakanlığı tarafından açılmış; İsveç'te Eskiltuna Belediyesi tarafından din görevlisi yetiştirmek üzere İmam-Hatip okulu açılması çalışmaları yapılmaktadır. Aynı şekilde Almanya'da ilâhiyat fakültesi açılması çalışmaları sürmektedir. Şu anda Alman makamları ile Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurumu arasında görüşmeler devam etmektedir.

Söz konusu ülkelerde resmî kurumlar tarafından din eğitimi konusunda yapılan çalışmalar genelde hem Türkiye resmî makamları hem de orada bulunan Türkler tarafından pek hoş karşılanmamaktadır. Ancak bu ülkelerin resmî makamları da kendilerinin kontrol edemeyecekleri bir kurumlaşmaya yanaşmak istememektedir. Bu sebeple özel okullar yerine resmî eğitim kurumlar açmayı düşünüyor olabilirler. Bu durumda, elbette Müslümanlar haklı

olarak kendilerince benimsenmeyen kişi ya da kurumlar tarafından din dersi öğretmeni ve din görevlisi yetiştirmeye karşı çıkacaklardır. Devletler de kendi kontrollerini devam ettirmek isteyeceklerdir. O hâlde, olaya uzaktan karşı çıkmak yerine olayların içine girerek yön vermeye çalışmak daha akıllıca bir yol olarak görülebilir. Burada, "Batı Avrupa ülkelerinde özel okul açma imkanları nedir?" Sorusuna cevap aramak gerekmektedir.

Batı Avrupa ülkelerinde, eğitim kurumları ağırlıklı olarak devlete aittir. Bunun bir istisnası Belçika olup, ülkede her derecede öğretim kurumlarının yarısından fazlası özel okullardır. Belçika'da Devlet tarafından masrafları karşılanan özel okulların çoğunluğu Katolik okullarıdır. Ülkede bir tane Müslümanların, birkaç tane de Protestan ve Yahudilerin özel okulları vardır.

Tüm Batı Avrupa ülkelerinde devlet okullarının yanında özel okul açma imkanı vardır. Özel okul denilince akla hemen Türkiye'deki paralı özel sektör okulları akla gelmemelidir. Söz konusu ülkelerde, Devlet ile Kiliseler arasında yapılan özel anlaşmalar (Konkordota), dinî cemaatlere eğitim kurumu açma imkanı vermektedir.

Batı Avrupa ülkelerinin hepsinde dinî cemaatlerin özel okulları vardır. Bu okulların bir çoğu devlet yardımı da almaktadır. Örneğin, Almanya'da ana okullarının çoğunluğu Kiliselere aittir. Devlet bütçesinden hiçbir dine yardım yapmayacağını kabul eden Fransa'da bile özel Katolik Okulları Devletten yardım almaktadır.

Özel okullar açısından Müslümanların şu anda Belçika, Avusturya, İngiltere ve Hollanda'da deneyimleri vardır. Müslümanların söz konusu ülkelerin hepsinde özel okul açma imkanları yasal olarak mümkündür. Ancak, bu ülkelerde Müslümanların orada temelli kalmayacakları düşüncesi başta olmak üzere bir çok sebepten şimdiye kadar özel okullar açılmamıştır. Bu ülkelerde Müslümanların özel okul açmamaları, sadece kendilerinden kaynaklanıyor değildir. Bu ülke yönetimleri de bu konuya sıcak bakmamışlardır. Ancak, gelinen bu noktada Batı Avrupa ülkeleri, Müslüman göçmen işçileri Müslüman azınlık olarak kabul etmeye ve bunun gereğini yapmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda vatandaşlığa girmede gösterilen kolaylıklar, İslâm din dersleri, imam vb. din görevlisi ihtiyaçlarının karşılanması gündeme gelmiştir.

Batı Avrupa ülkelerinde her devlet kendi ülkesinin şartlarına göre Müslümanların ihtiyaçları ile ilgili çalışmalar yapmaktadırlar. Bu konuda en ciddi ve başarılı çalışmayı Belçika başlatmıştır. Belçika'da 1998 yılında Müslümanlar arasında seçim yapılarak Müslümanların resmî temsilcileri olarak "Belçika Müslümanları Yürütme Kurulu" oluşturulmuştur. Çeşitli eleştiriler almasına rağmen, Belçika Müslümanları Yürütme Kurulu okullardaki İslâm Din Dersleri Programlarını hazırlanması, öğretmen atamaları, din

görevlilerinin maaşları, camilerin masrafları vb. konularda yetkili olma konumuna yaklaşmak üzeredir. Ülkede ilk, orta ve yüksek dereceli Müslüman okullarının açılması gündeme gelmektedir.⁸

SONUÇ

Batı Avrupa'da önceden işçi olarak giden gurbetçilerimize artık *Batı Avrupa Türkleri* denilmektedir. Bu Türkler, diğer Müslümanlarla birlikte Avrupa ülkelerinde *Müslüman azınlık* durumuna gelmişlerdir. Bunun sonucu olarak Belçika, Avusturya ve Hollanda'da uzun süredir isteyen Müslüman öğrenciler İslâm din dersi okumaktadırlar.⁹ Bu ülkelerde açılan camilere din görevlisi şu anda Türkiye'den gönderilen geçici görevlilerle yapılmaya çalışılmaktadır. Ancak, **Avrupa'da artık, geçici işçi, gurbetçi Türk yok, Batı Avrupa Türkleri gerçeği vardır. Bu Türklerin sorunlarına geçici çözümler üretmek dönemi bitmiştir, kalıcı ve uzun vadeli çözümler üretmek gerekmektedir.**

Batı Avrupa Türklerinin din dersi öğretmeni ve din görevlisi ihtiyaçları vardır. Yurt dışında görev yapacak elemanların yetiştirilmesi için yeni düzenlemeler yapmak gerekmektedir. Batı Avrupa'da görev yapacak din görevlisi yetiştirme işi, Türkiye'de ve Avrupa ülkelerinde olmak üzere iki şekilde ele alınmalıdır.

Yurt dışındaki Türkler konusunda inisiyatif elden bırakmak istemeyen Türkiye gereğini yapmalıdır. Bu sebeple zaman kaybetmeden bu konuda somut adımlar atılmalı, **Batı Avrupa ülkelerine yönelik din görevlisi ve din dersi öğretmeni yetiştirilmesi için ilâhiyat fakültelerinde tezsiz yüksek lisans programları açılmalıdır.** Bu programlarda yabancı dil ve Avrupa ülkelerinin dinî ve sosyal yapısı ile ilgili dersler de yer almalıdır. Ayrıca, **Batı Avrupa ülkelerinde liseyi bitirmiş Türk çocuklarının Türkiye'ye gelerek ilâhiyat fakültelerinde okuduktan sonra tekrar geldikleri ülkelere geri dönmeleri uygulamasına ağırlık verilmelidir.**

Yurt dışında görev yapacak din görevlisi yetiştirmenin diğer bir yolu da ilgili ülkelerde özel okul açmaktır. Batı Avrupa ülkelerinde din görevlisi ve öğretmen yetiştirmek

---

⁸ Bu konuda Belçika Gent Üniversitesinde kurulan "Avrupa'da İslâm Araştırmaları Merkezi" akademik çalışmalar yapmaktadır. Bu merkez yaptığı açıklamada Müslümanların okul ihtiyaçlarını dile getirmektedir. Bak: **C.I.E. Newsletter**, Gent, Gent Universiteit, Centrum voor İslâm in Europa (CIE), vol.1 No.1, February 1999, s.4-9.

⁹ İslâm din derslerinin programlarının hazırlanması ile ilgili bak: Mehmet Zeki Aydın, 29 Eylül 1999'da Gent Üniversitesinde düzenlenen Uluslararası Sempozyumda sunulan "Belçika'da İslâm Din Derslerinin Programlarının Hazırlanması" başlıklı tebliğ; Mehmet Zeki Aydın, "İslâm Din Dersi Programının Hazırlanması", **Türkiye ve Almanya'da İslâm Din Dersi Tartışmaları**, (29 Aralık 1999'da Cumhuriyet Üniversitesi'nde yapılan sempozyum tebliğleri), Ankara, C.Ü. İlahiyat Fakültesi ve Konrad Adenauer Vakfı yay., 2000, s.105-122.

üzere özel okul açmak için yasal bir engel bulunmamaktadır. Bu ülkelerde din görevlisi ve din dersi öğretmeni yetiştirilmesi çoğunlukla Kilise vb. dinî kurumların açtıkları okul ve üniversitelerde gerçekleşmektedir. Bu yasal imkanlar çerçevesinde bu ülkelerde her seviyede özel okullar açmak mümkündür. O hâlde bu konuda elçiliklerin ve DİTİB benzeri gönüllü kuruluşların bu konuda çalışmaya başlamaları gerekir. Söz konusu ülkelerde özel okul açmanın, ekonomik, teşkilatlanma, öğretim üyesi bulma gibi zorlukları vardır ancak imkansız da değildir. Bu sebeple önce bu konu tartışmaya açılmalı ve konuyla ilgili çalışmalar başlamalıdır.

KAYNAKLAR

- Arabacı, Fazlı, "Avrupa (Almanya, İngiltere, Hollanda, Fransa, Belçika)'da Din Öğretimi", **Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi**, Ankara, Türk Yurdu Yayınları, 1999.
- Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar, "Diyanet İşleri Başkanlığının AB Ülkelerindeki Türklere Yönelik Hedef ve Politikaları Üzerine", **Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (3-7 Mayıs 2000)**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2000, cilt: 1, s.199-208.
- Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar, **Almanya'da Temel Eğitimdeki Türk Çocuklarının Din Eğitimi**, Ank, TDV yay., 1993.
- Aydın, Mehmet Zeki, "İslam Din Dersi Programının Hazırlanması", **Türkiye ve Almanya'da İslâm Din Dersi Tartışmaları**, C.Ü. İlahiyat Fakültesi ve Konrade Adenauer Vakfı yayını, 2000, s. 105-122.
- Aydın, Mehmet Zeki, "Batı Avrupa Ülkelerinde Yaşayan Türkler İçin Din Görevlisi ve Din Dersi Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi", **Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (3-7 Mayıs 2000)**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2000, cilt: 2, s.404-420.
- Aydın, Mehmet Zeki, "Belçika'da İlk ve Orta Öğretimde Din ve Ahlâk Öğretimi", **C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sivas, Sayı:3, 1999, s. 101-148.
- Aydın, Mehmet Zeki, 29 Eylül 1999'da Gent Üniversitesinde düzenlenen Uluslararası Sempozyumda sunulan "*Belçika'da İslâm Din Derslerinin Programlarının Hazırlanması*" adlı tebliğ.
- Bastienier, A. et F. Dassetto, **Enseignants et Enseignement de l'İslâm au Sein de l'Ecole Officielle en Belgique**, Editeur CIACO, Louvain-La Neuve, 1978.
- C.I.E. Newsletter**, Gent, Gent Universiteit, Centrum voor İslâm in Europa (CIE), vol.1 No.1, February 1999, s. 4-8.
- D'Hellencourt, Bernard "Les Vicissitudes d'une 'Secularisations Chretienne' au Royaume Uni", Jean Bauberot, **Religions et Laicite dans l'Europe des Douze**, Paris, ed.. Syros,1994.
- Gudrun Sräga, "Almanya'da İslâm Din Dersleri Konusundaki Tartışmalar", **Türkiye ve Almanya'da İslâm Din dersi Tartışmaları**, C.Ü. İlahiyat Fakültesi ve Konrade Adenauer Vakfı yayını, Ankara, 2000.
- Heine, Susanne, "Avrupa'da İslâm: Bir Hristiyan Perspektifinden, Önyargıları Giderme ve Karşılıklı Anlayış Zemini Oluşturma", **Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (3-7 Mayıs 2000)**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2000, cilt: 2, s.343-347.
- İsmailefendioğlu, M. Besim, **Hollanda'da Din Eğitimi**, İstanbul, M.Ü. S.B.E. yayınlanmamış doktora tezi, 1996.
- Kalkan, Yusuf, "Diyanet İşleri Başkanlığının AB Sürecinde Hedef ve Politikaları Ne Olmalıdır?", **Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (3-7 Mayıs 2000)**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2000, cilt: 1, s.219-226.
- Kavas, Ahmet, "Örgün Din Öğretiminde Fransa Örneği (Katolik Okullar)", **Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu**, Ankara, A.Ü. İ.F. ve TÖMER Yay., 1997, s.198-221.
- Kayadibi, Fahri, "Diyanet İşleri Başkanlığının AB Sürecinde Hedef ve Politikaları Ne Olmalıdır?", **Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (3-7 Mayıs 2000)**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2000, cilt: 1, s.209-218.

- Kayadibi, Fahri, “Fransa, İsviçre ve Benellux Ülkelerinde Vatandaşlarımızın Din Eğitimi ve Öğretimi”, **Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi**, Ankara, Türk Yurdu Yayınları, 1999, s.
- Koningsveld, P. S. Van, "Avrupa'da İmam İmajı", **Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (3-7 Mayıs 2000)**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2000, cilt: 2, s.296-298.
- Monique Renaerts, “L’İslâm Institutionnel et les Normes Lies a’ l’Expression du Culte”, **Guide de la Personne Etrangère Suppl. 7, Chapitre 10 Religion**, Bruxelles, 1997.
- Ouedraogo, Jean-Martin, “Eglises et Etat en Allemagne: La Difficile Laicisation d’une Societe Secularisee”, **Religions et Laicite dans l’Europe Des Douze**, Paris, ed.. Syros,1994.
- Öztürk, Veli, "Avusturya'daki Türk İşçilerinin Örgün ve Yaygın Din Eğitimi Sorunları ve Bazı Çözüm Önerileri", **Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (3-7 Mayıs 2000)**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2000, cilt: 2, s. 392-403.
- Tavukçuoğlu, Mustafa, “Avusturya İslâm Diyanet Teşkilatı Din Dersi Öğretmenleri ve Din Görevlileri”, **Diyanet İlmî Dergi**,cilt:30, sayı:1, Ankara, 1994, 65-86.
- Tavukçuoğlu, Mustafa, “Belçika’da Eğitim ve Din”, **Diyanet İlmî Dergi**, c.33, sayı:1, Ankara, 1997, s.83-106.
- Tavukçuoğlu, Mustafa, “Belçika’da İslâm Din Eğitimine Genel Bir Bakış”, **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, Sayı:3, İstanbul, 1996, s.207-224.
- Tavukçuoğlu, Mustafa, “Avusturya Okullarında İslam Din Dersleri”, **S.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, sayı:8, Konya, 1998, s.69-85.
- Tavukçuoğlu, Mustafa, **Belçika'da Türk Ailesi Ve Din Eğitimi**, Konya, 2000.
- Tavukçuoğlu, Mustafa, **Avrupa'da Türk Ailesi Ve Din Eğitimi (Avusturya Örneği)**, Konya, 2000.
- Ugurlu, Semsettin, **L’enseignement Religieux et les Problèmes des Enseignants de Religion İslâmique En Belgique**, Université de Mons-Hainaut, Faculté des Sciences Psycho-Pedagogique’ de hazırlanan mezuniyet sonrası öğretim için hazırlanmış basılmamış tez, Mons, 1996.

EKLER

TABLO:1

AVRUPA'DA

~~GURBETÇİ GEÇİCİ İŞÇİ~~

YOK

BATI AVRUPA TÜRKLERİ

VAR

DİN GÖREVLİSİ İHTİYACI

~~GEÇİCİ ÇÖZÜM~~

YERİNE

KALICI ÇÖZÜM

TABLO:2

BATI AVRUPA ÜLKELERİNDE OKUL AÇMA İMKANLARI

<i>ÜLKE</i>	<i>ÖZEL OKUL</i>	<i>DEVLET YARDIMI</i>	<i>DEVLET OKULU</i>
ALMANYA	X	X	X
AVUSTURYA	X	X	X
BELÇİKA	X	X	
FRANSA	X		X
HOLLANDA	X	X	X

TABLO:3

**TÜRKİYE’DE BATI AVRUPA ÜLKELERİNE YÖNELİK
DİN GÖREVLİSİ VE ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME İMKANLARI**

1. İLÂHİYAT FAKÜLTELERİNDE
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMLARI
2. ÖĞRENCİLERİN TÜRKİYE’DEKİ İLÂHİYAT
FAKÜLTELERİNDE OKUYUP GERİ DÖNMELERİ
3. ANADOLU İMAM – HATİP LİSELERİ

TABLO:4**Nisan 2002 İtibariyle Diyanet İşleri Başkanlığının Yurt Dışındaki Görevlilerin Dağılımı¹⁰**

Sıra no	Ülke adı	Ücretlerini Dışişleri Bakanlığından alan personel	Ücretlerini DİTİB ve vakıflardan alan personel	Ülke toplamı
1	ALMANYA	476	97	573
2	A.B.D.	8	3	11
3	AVUSTRALYA	14		14
4	AVUSTURYA	31	7	38
5	BELÇİKA	47	4	51
6	DANİMARKA	20	5	25
7	FRANSA	63	18	81
8	HOLLANDA	98	9	107
9	İSVEÇ	6		6
11	İSVİÇRE	19	5	24
12	KANADA	2		2
13	NORVEÇ	3		3
15	K.K.T.C.		62	62
16	AZERBAYCAN	9	8	17
18	KAZAKİSTAN	15	10	25
19	KIRGIZİSTAN	4	18	22
21	RUSYA FEDERASYONU	1		1
23	LİTVANYA	1		1
24	UKRAYNA (KIRIM)	9	13	22
26	MOĞOLİSTAN		1	1
27	ROMANYA	3		3
28	KOSOVA		4	4
	TOPLAM	829	202	1093

¹⁰ KAYNAK: Diyanet İşleri Başkanlığı Dış İlişkiler Şubesi II Müdürü Mustafa ÜSTÜN

